

RAŠLJAR

sreten marić: raskršća, matica srpska, novi sad, 1975.

Znamo za onoga koji pomoću vrbove rakiđe, šetajući, obilazeći teren, time da otkinije podzemne vodene žile, duboko pod tlom mesta bogata retkim i dragocnim mineralima. Držeći rašlje, sraslu ljesku pred sobom, ravnajući se prema njenim trzajima, on osluškuje i čita romor ponornih struja, skrivenu snagu nevidljivih slivova, i razvezujući čvorišta te podzemne mreže, obeležavajući kote na mapi zemnih sila, omogućava da njeni čudesni životni intenziteti izbiju na površinu.

Od tog vidovitog soja je, u nemuštom dosluhu sa nečitkim znakovljem prirodnih dubina, i Sreten Marić. Rašljari nad književnim i teorijskim delima, arheolog koji, u vremenu žege istinskog i delotvornog mišljenja, nerodnog razdoblja književnotvoračke žetve, pod uvelim, mrtvim slojevima pojma i jezika nepokolebljivo traga za živim jezgrom, za poreklom samog života u nekom duhovnom radu. Besednik koji se služi produktivnim govorom u razgovoru sa delom, prirodom i životom u isti mah, koji hoće da besedi elementarnim rečima sveta i istorije ljudskog duha i životnog iskustva. Čiji esejistički jezik, rašljarski, villinski, jemči konačno svojim dalekosežnim samopouzdanjem, svojim rečima isklesanim iz sipkog kamena univerzalne narodne mudrosti, pod njenim budnim istinoljubivim okom, da čemo upravo na mestima gde on najsilovitije zatreperi, na mestima nečujnih vododerina gde vrbova rašlja zabriđi u ruci, moći da utaziemo našu iskonsku žeđ sa nezatrovanom, pročišćenom u tesnim rasponima večno čistih mineralnih pukotina, izvorskom pitkom vodom. Žeđ da transcendentne motive jednog zatvorenog sveta raščinimo nesvodljivom, neposredovanom životnošću beskrajnog univerzuma, otvorenošću zvezdanog »sistema« ljudskog života i singularnošću njegovog jezika.

Razoriti metafiziku zasnovanu na transcencijama iziskuje neumoljive kritičke poteze usmerene na najvitalnije tačke tog metafizičkog lavirinta koga je sagradila i u koji nas je zatvorila teo-logocentrična iluzija filozofije o samoj sebi. Naravno, ona zapadnjačke filozofije od Platona do Hegela. I kao što je poznato, njena radikalna razgradnja započela je sa poduhvatima Marksa i Ničea. Marksa, pre svega i dalekosežnije od svih drugih. I misliti danas istinski čini mi se da je nemoguće van perspektiva otvorenih temeljnim Marksovom epistemološkim prelomom, van njegovog raskida sa filozofskim umovanjem čiji je najviši sistematički izraz bila Hegelova filozofskospekulativna misao. Mnoštvo je puteva, izukrštanih i uporednih, koji šestare

tim postmetafizičkim prostranstvom. Jednim među njima, »carskim drumom«, hodi Marićeva esejistička preduzumljivost. Ponekad, što da se ne prizna, kolebljivo, prelazeći granice, upadajući u transcencije, zatim se vraćajući. Ili je verovatnije reč da te granice nisu nikada određene, da prolaze kroz svaki tekst (na primer, s jedne strane Sosirova anagramska istraživanja, s druge — njegov *Tečaj opšte lingvistike*, postoji konačno, što da ne, i jedan nemarksistički Marks; nemoguće je možda potpuno se osloboditi metafizike, utoliko više kada se ima u vidu da je i sam ljudski jezik tvorevina njenih kategorija), da se nadimaju i skupljaju, i da u zavisnosti od ritma njihovog daha, njihovog duha, neko je tek s ove tek s one strane. Međutim, crv ne jede orah spolja, već ga ruje iznutra. Da bi se srušio jedan »sistem«, moramo ga upoznati, sići u njegove korene, analizovati sok kojim se hrani i održava. Neophodno je biti unutar, biti »paklena mašina«, i tada razgrađivati, podstaći eksploziju koja će uništiti okove i osloboditi nas. To jest, smrt metafizike može da bude samo metafizička. Tako nam šapatom saopštavaju nekolicina Marićevi strateški stavovi, stavovi o eseju kao detonatoru konačnog odgovora, kao otvorenom obliku kritičkog pitanja koje napušta svoj onostrani odgovor i traga za onim koji je životna praksa, neposredno na brisanom prostoru, na vetrometini koja raskršća sa ideologijama svih vrsta, sa bilo kojom bogotvornom dominacijom u čije ime smo slepi za mesta gde ključa i previre krv ljudskog opstanka, gluvi za šumove podzemnih voda i prskotine zemljine kore kroz koje one, iza naših leđa, sasvim blizu, s ruke, šikljaju i vrtlože po našim tragovima.

Marić s ciljem luta svojim »carskim drumom«, rašljari, nagimje se nad bezdane raseline u kojima se granato stiču čista i nečista voda, pita se i preišlja kako ih razlučiti. To su *raskršća* na njegovom putu, raskršća koja ucrtava, kritički ih komentarišući, na varljivoj, rapavoj površini misaonih i književno-umetničkih dela i opredeljenja Zapada, rečito opisuje nervni splet, splet vena i arterija u tom ahumanom, teocentričnom zapadnjačkom organizmu. Marić, taj anatom, taj kartograf, koji piše odasvud, sa više ruku istovremeno, poligraf, koji promiče, koji se menja, koji će misliti i *drugacije* da bi iskušao *drugo*, razliku u identitetu, samu praksu različitog mišljenja koje operiše sa suprotnostima u isto vreme i na istom mestu, ne poništavajući ih pritom, održavajući u sebi njihov stvaralački sukob. Filofske, antropološke, psihoanalitičke, poetičke, lingvističke, najzad književne tekstove dovodi nazad na ta raskršća i tu o njima odlučuje, razlučuje, tu ih kritički interpretira, filtrira. Tu sagledava koji od njih pliva na čistoj, koji na nečistoj, po život otrovnoj vodi. Neumoljiv i neumoran, kadar da bezbroj puta naglašava jedno, da mnogo puta ponavlja mnoštvo, da melje ono što je već samleo, da proverava u drugim kontekstima, pod drugim uslovima, u drugom pravcu. Mlinar od čijeg brašna je slasno jesti hleb, onaj pečen ispod sača, istina pun pepela, ali i taj pepeo doprinosi njegovom neodoljivom ukusu i uvećava našu glad.

Raskršća su izvorno mesto Marićevih eseja, kollika ovih iz »Raskršća«, toliiko i onih sabranih u prethodne tri knjige (*»Ogleda«*, Beograd 1963; *»Glasnici Apokalipse«*, Beograd 1968; *»Protejska svest kritike«*, Beograd 1972). Razotkrivanje raskršća je unekoliko njihova namera. Raskršća koja preseca linija zapadnjačke metafizike, one filozofije koja se na raskršćima značajnih događaja u mišljenju i istoriji opredeljuje protiv života i životnog iskustva, protiv živog jezgra u čoveku, opredeljuje za lažnu sliku sveta, za iluziju o samoj sebi, omalovažavajući produktivnu dalekovidnost našeg sopstvenog, konkretnog iskustva, tvrdi Marić. Otuda su tačke koje Marić obelodanjuje upravo one dinamičke tačke do kojih nas retko dovode pojedini teorijski pokušaji, dovode nas a potom ih sami previđaju i odvođe dalje kao da raskršća nije ni bilo. I najbolje što se tada za neku filozofiju, i to tek-tek za neku, »može reći jeste da nas je dovela do tog raskršća«. No, koja su to, u stvari, raskršća? Ukratkoo: »životna misaona raskršća«, veli sam Marić. U preposlednjem tekstu knjige, ogledu o hermeneutici, *Značenje i značaj* (inače, knjiga sadrži sedam eseja), stoji:

»Problem 'kruga' (reč je o takozvanom »hermeneutičkom krugu«, nezaobilaznom krugu u razumevanju — J. A.) se ne postavlja — kao vrlo problematičan — samo kad su u pitanju nauke o čoveku i tumačenju tekstova, to jest kao tipično hermeneutički problem, u metodološkom smislu, već u egzistencijalnom meniu, kad refleksija naiđe na *drugo* i *drugace*, kad u dijalogu valja izići iz onog što jesam u razumevanje koje to jesam stavlja u pitanje, u dijalogu sa drugomišljenicima, sa »jereticima«, u onom pravom dijalogu, istina retkom, koji nas poljulja u sedlu, uputi na nešto o čemu nismo imali nikakav »Vormeinung« i osvetili, van »kruga«, neslućene vidike; ili u trenucima krize, kad sve postaje neizvesno, i kad se oko nas, mesto udobnog savršenstva kruga, ukazuju raskršća, ne jedan put, onaj što vodi u smrt, o kome se nema šta misliti, jer je neizbežan, već životna misaona raskršća.«

Ovaj smer Marićevog istraživanja, njegovog štiva, ostaje nepokolebljiv, poput kličme njegovih heterogenih nastojanja, više ili manje vidljiv, no uvek prisutan, kao nit vodilja, još više: kao osnova možda njegove esejističke aktivnosti, i u svim ostalim tekstovima ove i po mnogo čemu još, razumljivo, izuzetne knjige. Knjige jedne danas ipak retke zverke: anatom, kartografa, mlinara. Rašljara.